

sitä, mitä tosiasiallisesti on 1990-luvulla tapahtunut pohjoismaisessa hyvinvointipoliitikassa. Tarkastelu etenee kahdella tasolla. Ensin kuvataan maittain, kuinka hyvinvointiapparaatteja restrukturoidiin tai leikattiin, ja sen jälkeen kerrotaan tuloksia ja vaikutuksia. Jälleen kerran tulee selväksi, että ohjelmat ja niiden toteutukset eli puheet ja teot ovat eri paria – ei vain Suomessa vaan muissakin Pohjoismaissa. Käytännössä tämä merkitsee, että toteutetut leikkaukset ovat usein vain etäistä sukua suurille puheille. Mitä sitten on tapahtunut Kososen mukaan pohjoismaisen restruktuuraation tuloksena? Ensinnäkin, sosiaalimenot eivät alentuneet (osuutena BKT:stä) vaan itse asiassa reaalisesti kasvoivat. Toiseksi, julkinen sektori tehostui ja myös supistui. Kolmanneksi, sosiaalietuuksien tasoa alennettiin (tai jäädytettiin) ja ehto-

ja kiristettiin. Ja neljänneksi, ikään kuin lopputulostasoisena havaintona todetaan tuloerojen kasvaneen ja köyhyyden ja huono-osaisuuden lisääntyneen, jos kohta ei samassa määrin kaikissa Pohjoismaissa. Yhteenvetovaiheessa Kosonen sitten toteaa, että hyvinvointivaltio toimi verrattain hyvin Pohjoismaissa talouskriisin aikana pehmentäen kriisin vaikutuksia. Toisaalta ollaan menossa yhä enemmän kohti jakeovaltiota eli tulonsiirtovaltiota, ja tällöin on menettäjänä loogisesti julkis- palveluvaltio.

Pekka Kososen kirja on huolellinen ja kattava esitys pohjoismaisten talouspolitiikka-, työmarkkina- ja sosiaalipoliittikkamallien kehityksestä kasvukaudella, murroksista 1990-luvulla ja tulevaisuuden visioista. Lukija havaitsee varsin pian tietyn taloustieteellisen virityksen, joka kulkee läpi kirjan. Edelleen tietty politolo-

ginen painotus nostaa kirjan ohitse tavanomaisten sosiaalipoliittisten tarkastelujen. Kososen ansioksi on lisäksi katsottava eräänlainen maltillisuus: hän ei nouse profetoiimaan integraatiopeikoista tai pohjoismaisen mallin tulemisesta tiensä päähän, vaan tukeutuu pääosin empiirisiin tutkimusnäyttöihin. Ja lopuksi: myös tämä uusi teos vahvistaa sen kiintoisan sanoman, jonka jo Marklund kirjassaan *Paradise Lost?* lanseerasi, eli sen, että politiikka selittää yllättävän vähän pohjoismaista hyvinvointimallia ja siinä yli ajan tapahtuneita muutoksia. Mallin eetos on jossakin syvemmällä.

MATTI HEIKKILÄ

PEKKA KOSONEN
POHJOISMAISET MALLIT
MURROKSESSA
TAMPERE: VASTAPAINO,
1998

UUSIA KULMIA TYÖTTÖMYYTEEN

Tämä kirja ei etene letkeästi ja helposti. Se ei suostu järjestämään työttömiä siisteihin pinoihin tai yksinkertaiseen juoneen vaan vääntää ja kääntää. Tutkijat kyllä kuljettavat lukijaa kädestä pitäen ja siirtönsä perustellen. Mutta kun lukija luulee, että tuossa on tulos, niin eipäs olekaan. Jokin tulokinta, syvennys tai varaus

odottaa kulman takana. Muutama linska tuntuu vähältä rikkaan kirjan esittelyyn ja kommentointiin. Onneksi tutkijat ovat itse tiivistäneet tulokset selkeäksi paketiksi juuri tähän lehteen (*Yhteiskuntapolitiikka* 1/1998), joten voim tinkiä tulosten esittelystä.

Toivon, että Hannu Tuomikoski ei pahastu, mutta Kort-

teisensa lukeneen on mahdollonta ajatella kirjaa muuten kuin Matti Kortteisen kirjana. Kortteinen lienee Suomen sosiologisin sosiologi, joka ammentaa jatkuvasti klassisesta traditiosta. Mutta tässä kuten aiemmissakin kirjoissaan hän jättää pelistä pois modernit klassikot ja suuren osan relevanttia nykytutkimusta. Vaik-

ka kirjan keskeisiksi käsitteiksi nousevat minuus, luottamus, ontologinen turvallisuus ja häpeä, niin apuun ei oteta edes Anthony Giddensia, joka on pyöritellyt näitä teemoja useammassakin teoksessaan.

Tässä kirjassa sosiologia saa seurakseen ripauksen Juha Siltalaa ja psykoanalyysia, siis lapsuuden hylkäyskokemuksia. Kaipa se pitää sietää, kun tarinoitaan kirjoittavat työttömät itsekkin kertovat työttömäksi jäämisestään lapsuuden hylkäämisten ja nöyryyden uudelleenelämisenä ja vaivoin rakennettujen julkisten minuuksien hajoamisena.

Vaikka Kortteisen kädenjäljestä ei voi erehtyä, niin kirja on kahden tutkijan ja tutkijaorientaation. Se yhdistää hyödyllisellä joskaan ei aina sulavalla tavalla sosiologisen ja sosiaalipoliittisen näkökulman, kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset aineistot. Tutkimuksessa käytetään liittämällä tarina-aineistoa, poikkileikkauksia vuodelta 1996 ja vuoden 1987 väestöotoksen seuranta-aineistoa.

Tavalla, jota ei yleensä harasteta oppinäytteiden jälkeen, liitteessä perustellaan metodiset ratkaisut. Vastoin niitä näkemyksiä (Ragin), joiden mukaan kvalitatiivista ja kvantitatiivista, tapaus- ja muuttuja-orientoitunutta otetta ei voi sotekea samaan tutkimukseen, osoitetaan, miten "ei-konstruktivistinen" (tuosta kyllä voisi väitellä) kvalitatiivinen analyysi, siis sellainen joka pyrkii tarinoiden "merkitysten ymmärtämiseen", tarvitsee tukea itsensä ulkopuolelta, siis kvantitatiivisista aineistoista. Ja näin tutkimus on rakennettu. Teemat avataan tarinoin, teoretisoidaan sosiologialla ja sitten todistetaan numeroin.

Tutkijat ovat nähneet ilmeisen paljon vaivaa saadakseen eri aineistot ja otteet yhteen (mutkittelevaan) juoneen.

Kvantitatiiviset asetelmat on rakennettu huolellisesti ja niiden tulokset ovat tärkeitä johtopäätösten kannalta. Ne antavat esimerkiksi kiistatonta näyttöä siitä, että työttömyys sairastuttaa. Silti tarinat pyrkivät varastamaan kirjan. Tarinat ovat sekä inhimillisesti satuttavia että erinomaisesti kirjoitettuja. Kun niitä lukee, tuntee itsensä töpöksi kirjoittajaksi ja miettii, millaista kirjallista ilmaisukykyä "tavallisilla" ihmisillä on.

***

Kirja avataan nälkäkirjeillä. Mutta 200 ihmisen kirjeet Stakesille eivät kerro, miten yleistä ja syvää työttömyyden aiheuttama hätä on. Sitä, nimenomaan pitkäaikaistyöttömien selviytymistä arjessaan, köyhyyden ja sairauden ja yksinäisyyden uhkaa, tutkijat lähtevät jäljittämään. Tutkijoiden mukaan inhimillisen kärsimyksen vähentäminen on sosiaalitutkimuksen eettinen sitoutumus ja tutkimus voi ainakin paljastaa kärsimyksen.

Viritysten jälkeen kirja jakautuu kolmeen päälukuun, terveys, ihmissuhteet ja talous. Tarina lähtee liikkeelle irtisanomisen nöyrytyksestä ja häpeästä. Kun näihin oikein poraudutaan, niin päästään "ongelman ytimeen", joka on sisäisen ja ulkoisen minän suhde. Ulkoinen minä auttaa peittämään sitä sisintä, jota ei haluta muille näyttää. Kun julkinen minä työttömyyden myötä murtuu, sisäiseen minään liittyvät epäilyt pääsevät pintaan. Giddens muuten (Modernity and Self-Identity) osoittaa so-

siologisesti, miten jälkitraditionaaliossa minuudessa häpeä astuu syyllisyyden tilalle ja miten tämä haurastuttaa perusturvallisuutta ja -luottamusta. Tämän teesin valossa häpeä ei ole varattu irtisanotuille, vaan se on posttraditionaalisen minuuden syndrooma.

Kirjan kantavia käsitteellisiä keksintöjä ovat sosiaalinen luottamus ja epäluottamus. Luottamus on noussut sosiologiin keskusteluihin eri suunnista, esimerkiksi Luhmann ja Giddens käsittelevät sitä eri tavoin. Mutta tässä sosiologinen keskustelu sivuutetaan. Luottamus täsmentyy uskoksi laskelmoinnin (markkinalogiikan) ylittäviin ihmissuhteisiin, ja sitä mitataan psykologisella mittaristolla, jonka sisältönä on usko pyyteettömään välittämiseen ja rehellisyyteen.

Kun luottamusta on mitattu empiirisesti, niin siitä voidaan tehdä myös kvantitatiivisia havaintoja. Tulosten valossa luottamusta ei voi palauttaa lapsena syntyneeseen perusturvallisuuteen. Epäluottamus ankkuroituu sosiaalisiin tekijöihin, kuten ikään ja työttömyyden kestoan, niin että on oikeutettua päätellä luottamuksen rapisevan elämän eteen tuomien loukkausten myötä.

Luottamuksesta tulee siis yksi tutkimuksen analyttisistä keskuksista. Luottamusmittarilla on pitkin kirjaa lukijan sosiologista mielikuvitusta haastavia korrelaatioita. Luottamus on empiirisesti osoitettava puskuri nälkää ja sairautta vastaan. Mutta työttömyyden pitkittymisen vähentää luottamusta ja sen puskuroivaa voimaa.

Toinen käsitteellinen keskus on yhteiskunnallisten (Gesellschaft) ja sosiaalisten (Gemeinschaft) suhteiden erotta-

minen. Työttömät joutuvat kääntymään yhteiskunnallisista sosiaalisiin suhteisiin, markkinalogiikasta tai vaihdon logiikasta lahjan logiikkaan. Työtön selviää, jos tämä siirtyminen onnistuu, jos lahja on tarjolla. Jättäytyminen sosiaalisten suhteiden ja lahjan logiikan varaan ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Modernit suhteet, so. yhteisöllisen kotelon ja yksilöllistyneen kulttuurin välinen jännite, eivät anna rauhaa.

Tutkijat olisivat voineet olla vähän tarkempia perheen ja kansalaisyhteiskunnan erottamisessa. Nyt ne tahtovat mennä käsitteellisesti samaan. Jos tutkijoiden omaa kuvausta on uskomisen, niin kiinnipitävä sosiaalinen ei ole kansalaisyhteiskunta, ei edes sen vapaaehtoisuustoiminnaksi sosiaalipoliittisoitu versio, vaan perhe. Puolisoiden välinen suhde osoitetaan kovin ratkaisevaksi. Osallistuminen auttamistyöhön tai muuhun kansalaistointintaan on harvinaista niin tämän kuin muidenkin työttömyystutkimusten nojalla. Tarina-aineistojen valossa modernin perheen privaattisuus näyttää hätkähdyttävältä. Esimerkiksi ystävyydellä ei ole pelastavaa roolia.

Kaikki perheet eivät kestä. Tutkijat vahvistavat sen arki-
sen oletuksen, että kriisi lujittaa toisia ja hajottaa toiset avioliitot. Tilastoaineiston nojalla kausaalisuhteet kulkevat kumminkin päin: työttömyys lisää eronneisuutta ja eronneisuus työttömyyttä. Mutta tulos koskee vain miesten työttömyyttä. Toisin kuin Kortteisen aiemmissa teoksissa tekijät eivät nyt teoreetisoi sukupuolta edes muodon vuoksi. Ehkä poliittisen korrektiuden ajat ovat ohitaneet sukupuolen voi jättää käsit-

telyttä, vaikka siihen kompastuisi aineistossa.

***

Taloutta koskeva tarkastelu viiritetään nälällä. Vaikka työttömyys ei keskiarvolukujen valossa heikennä dramaattisesti toimeentuloa, niin sen pitkittyminen kuitenkin moninkertaistaa nälkää ja köyhyyttä kokeneiden osuudet. Mutta nälkää ei oteta kovin yksinkertaisesti. Tuntuu kuin tekijät alkaisivat kysyä, minkä nälkää nälkä on, ruoan, arvonannon vai rakkauden? Nälänkin ymmärtämiseksi kiepautetaan yhteisöllisen kiinnittymisen tematiikkaan. Juoni on sen verran täynnä käänteitä, että sitä ei mahdu tässä selittämään.

Joka tapauksessa tuloksena on tuoreita tulkintoja nälkäloukusta ja kommentteja myös kannustavuutta koskevaan keskusteluun. Työhön pyrkiminen on helpompaa niillä, jotka elävät yhteisöiteissä ja lahjan logiikassa, ja vaikeampaa, jos omanarvontunto on kiinnitetty vain työhön ja markkinalogiikkaan. Tutkijat tuottavat ekonomistien tuloloukulle kilpailevan selityksen. Voimakkaimmin työhön minuitensa sitoneet juuttuvat helpoimmin työttömyyteen, ei tuloloukkuun vaan häpeänsaan. Viha ja uhma tekevät vaikeaksi alentua tavoitetaso alentamiseen ja itsensä turhaan tarjoamiseen.

Kun nälkää on ensin kuljettu moraalisisiologian yhteisökiemuroiden kautta, puristavat tutkijat kuitenkin esiin selkeän sosiaalipoliittisen johtopäätöksen: suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä ei pysty tarjoamaan köyhimmille pitkäaikaistyöttömille riittävää toimeentulon turvaa. Toimeentulotuki ei poista nälkää eikä yh-

teisöselitys riitä nälälle. Työttömyyden pitkittyminen tuottaa nälkää sosiaaliturvan puutteiden eikä vaimon nalkuttamisen vuoksi.

Tutkimuksen sosiaalipoliittinen viesti on selvä. Työttömätkin polarisoituvat hyvä- ja huono-osaisiin. Jos työttömillä on toimeentulo ja sosiaalista tukea, he selviävät aika monta vuotta sairastumatta. Vaikka sekä raha että ihmissuhde ovat tärkeitä selviämiseksi, niin sosiaalipoliittikan on helpompi taata rahaa kuin kiinnipitävää ihmistä. Näinä aikoina sosiaalipoliittikan pitäisi kirkastaa klassista tehtävänsä, köyhyyden estämistä.

Syrjäytymiselle käy tutkijoiden käsittelyssä toisin. Se jää kiinni moraalisisiologiaan, kun syrjäytyminen määritellään moraalikoodeja koskevan luottamuksen menetykseksi. Olen eri mieltä. Voin hyvin kuvitella taloudellisesti menestyviä ja hyväosaisia ihmisiä, joiden maailmaa hallitsevat laskelemointi ja kovuus, enkä haluaisi kutsua heitä syrjäytyneiksi. Vaikka tutkijat erottelevat käsitteensä, niin jotenkin kaikki alkaa kiertää rinkiä ja kadota samaan "aidon sosiaalisen" aukkaan: luottamus, lahja, yhteisöllinen, sosiaalinen, kansalaisyhteiskunta, arkaainen, syrjäytymättömyys, selviäminen.

Vaikka hyvinvointivaltio (tai sosiaaliturva) on työttömien elämän kivijalka, niin sitä käsitellään kirjassa aika vähän. Yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä suhteita dikotomisoivassa ajattelussa hyvinvointivaltio tuntuu pikemmin lokahtavan yhteiskunnallisten suhteiden puolelle. Kuitenkin kirjan viimeisellä sivulla se paikannetaan tavalla, jota olen odottanut

pitkin matkaa. ”Hyvinvointi-
valtio... on lahjan julkinen
muoto”.

Mutta tästä voisi jo aloittaa
uuden tarinan. Nyt kerrotussa
väkevässä ja kunnianhimois-
essa väännössä on kylliksi yhe-
teen kirjaan. Minulle kirja on

myös osoitus siitä, miten kah-
den erilaisen tutkijaorientaati-
on yhdistäminen voi tuottaa
hyvän tuloksen. Vaikka työttö-
myyttä on tutkittu paljon, niin
tämän kirjan me tarvitsimme.

RAIJA JULKUNEN

MATTI KORTTEINEN &
HANNU TUOMIKOSKI
TYÖTÖN
TUTKIMUS
PITKAAIKAISTYÖTTÖMIEN
SELVIYTYMISESTÄ
HELSINKI: TAMMI, 1998

NEUVOSTOLIITTO, SIIRTYMÄKAUSI JA UUSI VENÄJÄ

Suomessa tehdään Neuvosto-
liitosta, nyky-Venäjistä ja ni-
den välisestä siirtymäkaudesta
runsasta ja korkealaatuista tut-
kimusta, joka mitä ilmeisim-
min on kansainvälistä huippu-
luokkaa. Monet tutkijat hallit-
sevat asiansa, osaavat kirjoit-
taa ja eritellä, osaavat venäjää
ja ovat käyneet paikan päällä,
ja ennen kaikkea heillä on ky-
kyä ajatella ja oivaltaa. En ole
seurannut kirjoittelua säännöl-
lisesti, mutta aina kun vastaan
tulee esimerkiksi Pekka Sute-
lan, Ilmari Susiluodon tai
Markku Kivisen tekstejä, luen
niitä ahmien. Kaikista väittä-
mistä en ole samaa mieltä,
useista olen, olen oppinut pal-
jon ja lisäksi minulla olisi yhtä
ja toista lisättävää.

***

Ennen kuin arvioin Markku
Kivisen kirjaa, haluan tehdä
kaksi yleistä huomiota ja huo-
mautusta sen ulkopuolelta.

Ensiksi. Aivan liikaa ylei-
sessä keskustelussa puhutaan
neuvostokommunismiin ja re-

aalisosialismiin kaikkivoipai-
suudesta. Niiden nimiin sysä-
tään paljon sellaista, joka kuu-
luu aivan muualle, lähinnä tsa-
rismiin, byrokratismiin ja isove-
näläisyyden uskomattoman
pitkään ja sitkeään historialli-
seen inertiaan, josta Lenin ja
bolševikit olivat huolestuneita
jo 1920-luvun alussa. Uuteen
kukkaan tämä kaikki puhkesi
toisen maailmansodan aikana
ja sodan jälkeen, kun Stalin-
kultti oli hurjimmillaan.
NKP:ssä oli usein merkillisen
tsaristiselta tuntuva eliittien
olemassaolo ja sisäinen jako.
Ylimieliseen byrokratiaan tör-
mäsi vielä Gorbatshovin aika-
na ihan tavallisessa moskova-
laisessa kaupassa. Myyjät oli-
vat niin ylimielisiä ja välinpitä-
mättömiä, ettei sellainen tulisi
Suomessa kuuloonkaan. Eikä
tämä ollut poikkeus, se oli
sääntö. Nöyrä ylöspäin, ankara
alaspäin: autoritaarisuuden
tyypillisimpiä tunnusmerkke-
jä.

Tänä päivänäkin venäläinen
régime osoittaa melkoisia uus-

tsarismien merkkejä. Demokra-
tiaa on vähän, parlamentti jok-
seenkin sivussa. Jeltsin valtae-
liitteineen hallitsee maata tu-
hansin ukaasein, joiden koko-
naisuudesta kellään ei taida
olla varmaa tietoa. Hovia eivät
enää muodosta ylhäisaateli ja
kenraalit, vaan niiden paikalla
on uusrikkaiden ja entisen no-
menklatuuran väki. Joskus
tuntuu siltä, että puuttuu vain
uusi Rasputin, ja jonkinlainen
kehä olisi kierretty umpeen.

Toiseksi. Hannu Rautkallio
ja monet muut kirjoittajat jak-
savat levittää aivan mielikuvit-
uksellista tietoa KGB:n kaik-
kivoipaisuudesta. Että Kekko-
nen olisi ollut KGB:n agentti,
tuo tai tämä julkisuuden henki-
lö saman firman tiedottaja tai
ilmiantaja. Kun KGB:n arkis-
tot entisestään aukeavat, saat-
taa olla, että oma nimenikin
löytyy sieltä jostain. Agenteilla
on kaikkialla ja aina uskomat-
ton taipumus kehua saavutuk-
sillaan ja liioitella niitä. Tosi-
asiassa ollessani SKP:n kes-
kuskomitean ja poliittisen toi-